

STAN PRAWNY OSÓB WEDŁUG KAN. 547 § 3 KODEKSU KANONÓW KOŚCIOŁÓW WSCHODNICH

LEGAL STATUS OF PERSONS ACCORDING TO CANON 547 § 3 OF THE CODE OF CANONS OF THE EASTERN CHURCHES

Mgr Vasyl Kvasniy

Bazyliński Instytut Studiów Filozoficznych i Teologicznych we Lwowie-Brzuchowicach, Ukraina
email: vicv2008a@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-4976-7363>

Abstrakt

Celem artykułu jest przeprowadzenie analizy prawnej przepisu kan. 547 § 3 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, któremu koresponduje kan. 689 § 3 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. W artykule przedstawiono genezę wspomnianego przepisu, prawno-kanoniczne ujęcie amencji jako podstawy stosowania normy, problemy ujęcia stanu prawno-kanonicznego osoby, do której stosowano przepis kan. 547 § 3 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich, obowiązki instytutu względem wspomnianej osoby. W artykule Autor odwołuje się do norm prawa Kościołów wschodnich z uwzględnieniem przepisów prawa Kościoła łacińskiego.

Słowa kluczowe: amencja, profesja zakonna, członek instytutu zakonnego, wydalenie z instytutu zakonnego

Abstract

The purpose of the article is to conduct a legal analysis of the provision of Canon 547 § 3 of the Code of Canons of the Eastern Churches, to which Canon 689 § 3 of the Code of Canon Law corresponds. The article displays the genesis of the said provision, the legal-canonical understanding of amency as the basis for the application of the norm, the problems of the legal-canonical status of the person to whom the provision of Canon 547 § 3 of the Code of Canons of the Eastern Churches was applied, the obligations of the institute to the said person.

In the article, the author refers to the norms of the law of the Eastern Churches, taking into account the laws of the Latin Church.

Keywords: amency, religious profession, member of a religious institute, dismissal from a religious institute

Wprowadzenie

Definicja stanu zakonnego według kan. 410 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich¹ zawiera wzmianki o „sposobie życia wspólnego w instytucie, zatwierdzonym przez Kościół” i jednocześnie o „całkowitym poświęcaniu się przez publiczne śluby posłuszeństwa, czystości i ubóstwa zdobywaniu doskonałej miłości”. Z powyższej definicji wyodrębnia się prawne elementy stanu zakonnego. Jako elementy prawne definicji stanu zakonnego J. Kałowski wylicza, m.in., stały sposób życia, zatwierdzenie przez Kościół, śluby publiczne [Kałowski 1994, 30].

Jak wskazuje D. Salachas, stałość wymaga, by osoba konsekrowana prowadziła życie w aprobowanym przez Kościół instytucie. Ten stan życia Kościół aprobuje nie abstrakcyjnie, lecz konkretnie w wyznaczonej instytucji. Żadna osoba konsekrowana nie jest autonomiczna, ale powinna być przypisana jako osoba zakonna do instytutu zakonnego [Salachas 2006, 43].

W świetle powyższych rozważań szczególne zainteresowanie budzi treść normy prawnej, zawartej w kan. 547 § 3 KKKW: „Jednak jeżeli podczas trwania ślubów czasowych członek popadł w amencję, nie może zostać wydalony z instytutu, nawet jeżeli nie może złożyć nowej profesji”². Takie

¹ „Status religiosus est stabilis in communi vivendi modus in aliquo instituto ab Ecclesia approbato, quo christifideles Christum, Magistrum et Exemplum Sanctitatis, sub actione Spiritus Sancti pressius sequentes novo ac speciali titulo consecrantur per vota publica oboedientiae, castitatis et paupertatis sub legitimo Superiore ad normam statutorum servanda, saeculo renuntiant ac totaliter se devovent caritatis perfectioni assequendae in servitium Regni Dei pro Ecclesiae aedificatione et mundi salute utpote signa coelestem gloriam praeununtiantia”. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1045-363; tekst polski: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*. Stan prawny na dzień 1 grudnia 2024 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2025 [dalej: KKKW].

² „Si vero sodalis perdurantibus votis temporariis amens evasit, etsi novam professionem emittere non potest, ab instituto tamen dimitti non potest”.

sformułowanie nasuwa kwestię sytuacji wyjątkowej, kiedy ewentualnie możliwa jest pewnego rodzaju przynależność do instytutu zakonnego bez zobowiązań wynikających ze złożonej profesji.

Zadaniem obecnych rozważań będzie dokładniejsze ustalenie stanu prawnego zaznaczonych osób.

1. Geneza przepisu prawnego

Papieska Rada Tekstów Prawnych³ nie wskazuje źródła kan. 547 § 3, odsyłając natomiast w przypadku dwóch poprzednich paragrafów do kan. 187 wcześniejszej regulacji prawnej życia zakonnego w Kościołach Wschodnich, zawartej w motu proprio *Postquam Apostolicis*⁴. Do 1991 r. przepis kan. 187 *Postquam Apostolicis* obejmował również przypadki przewidziane obecnie bardziej szczegółowo przez hipotezę normy kan. 547 § 3 KKKW: „Osoba składająca śluby czasowe może swobodnie wystąpić z zakonu po upływie czasu ślubów; podobnie zakon może z uzasadnionych i racjonalnych powodów wykluczyć tę osobę z odnowienia ślubów czasowych lub ze złożenia profesji wieczystej, ale nie z powodu choroby, chyba że zostanie niezbitcie udowodnione, że została ona oszukańczo pominięta przez przemilczenie lub ukryta przed profesją”⁵.

Obecna norma po raz pierwszy w kodyfikacji prawa Kościołów wschodnich ukazuje się w Schemacie z 1986 r.⁶ Poprzednia wersja przepisu pozostawała na pozycji kan. 187 *Postquam Apostolicis*, zawierając prawie identyczne sformułowanie normy⁷.

³ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium. Fontis annotatione auctus* (1995), 202.

⁴ Pius PP. XII, *Litterae apostolicae motu proprio datae Postquam apostolicis de religiosis, de bonis Ecclesiae temporalibus et de verborum significatione pro Ecclesiis Orientalibus* (22.02.1952), AAS 44 (1952), s. 65-150.

⁵ „Professus votorum temporariorum, expleto votorum tempore, libere potest Religionem deserere; pariter Religio, ob iustas ac rationabiles causas, eundem potest a renovandis votis temporariis vel ab emittenda professione perpetua excludere, non tamen ratione infirmitatis, nisi certo probetur eam ante professionem dolose fuisse silentio praeteritam aut dissimulata”.

⁶ Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema Codicis Iuri Canonici Orientalis*, Roma 1986, can. 544 § 3, 103.

⁷ „Nuntia” 16 (1983), 99, can. 131.

Obecny przepis po raz pierwszy w prawie kościelnym ukazał się w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.⁸ Jeszcze w *Codex Iuris Canonici Schema novissimum iuxta placita Patrum Commissionis emendatum atque Summo Pontifici praesentatum* z 1982 r. kan. 689 zawiera tylko dwa pierwsze paragrafy. Obecna redakcja kanonu włącznie z § 3 powstała tylko po ostatecznym zredagowaniu powyższego schematu przez papieża Jana Pawła II łącznie z zespołem ekspertów i biskupów [Betti 1983, 631].

2. Fakty prawne służące podstawą stosowania kan. 547 § 3 KKKW

Przed analizą stanu prawnego osoby, względem której stosuje się dyspozycja normy kan. 547 § 3 KKKW, należy ustalić szereg faktów prawnych powodujących stosowanie wspomnianej dyspozycji.

2.1. Osoby, odnośnie do których stosuje się kan. 547 § 3 KKKW

Przepis kan. 547 § 3 KKKW dotyczy jedynie członków instytutów zakonnych o profesji tymczasowej w czasie trwania tej profesji.

Według kan. 527 KKKW warunkami ważności profesji tymczasowej są: ważne ukończenie nowicjatu, dopuszczenie nowicjusza do profesji przez właściwego przełożonego zgodnie ze statutami, za zgodą jego rady, przyjęcie profesji przez tego przełożonego osobiście lub za pośrednictwem innej osoby, wyrażne złożenie profesji bez przemocy, ciężkiej bojaźni albo podstęp, ewentualne inne wymogi określone w statutach dla ważności profesji.

Nie są podmiotami rozpatrywanej normy nowicjuszy jak również profesji o ślubach wieczystych. Wprawdzie, nowicjusze nie złożyli jeszcze profesji zakonnej, więc z natury rzeczy nie chodzi o ich odpuszczenie jako zwolnienie od obowiązków zaciągniętych przez śluby zakonne [Calabrese 2011, 292; Gambari 1986, 354; McDonough 1985, 241]. Jak uważa R. Callejo de Paz, sprawiedliwość i miłosierdzie w przypadku nowicjusza z amencją, choć nie są wyraźnie określone w kanonie, należy w jakiś sposób realizować również

⁸ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

w omówionym przypadku [Callejo de Paz 2017, 198]. Podobnie nie stosuje się owego kanonu w przypadku amencji członka o ślubach wieczystych, ponieważ nie chodzi w takim razie o dopuszczaniu do profesji zakonnej.

2.2. Amencja jako podstawa stosowania kan. 547 § 3 KKKW

Niezbędnym warunkiem umożliwiającym stosowanie kan. 547 § 3 KKKW należy uznać fakt amencji osoby zakonnej. Jest to nie zawsze łatwe zadanie ze względu na dość szeroki zakres przejawów zaburzeń natury psychicznej. Prawodawca nie ustala kryteriów szczegółowych dla odróżnienia amencji od innych chorób psychicznych, dlatego stosowanie rozpatrywanej normy napotka pewne trudności [Henseler 1986, 689].

Trudność sprawia niejednolite używanie terminu *amentia* w traktatach psychiatrycznych i w prawie. W tradycyjnej psychiatrii włoskiej i niemieckiej amencją wcześniej nazywano gorączkowe delirium, zwłaszcza halucynacyjne, prawdopodobnie o pochodzeniu toksycznym lub zakaźnym [Zuanazzi 2012, 309]. Koncepcja zaś prawna przewiduje, według G. Zuanazziego, iż amencja⁹ to „wtórne pogorszenie już nabytych zdolności umysłowych; globalny, postępujący i spontanicznie nieodwracalny spadek funkcji intelektualnych, związany ze zmianami osobowości i zachowania”¹⁰ [tamże]. Amencja, w takim ujęciu, odnosi się do „konsekwencji wszystkich tych patologicznych lub anomalnych przyczyn, które utrudniają inicjatywę podmiotu i jego możliwości kontrolowania własnego zachowania, co ostatecznie odbiera mu zdolność do bycia *compos sui*, panem samego siebie” [tamże]. Jako cechę charakterystyczną amencji w kanonistyce uważano brak wystarczającego używania rozumu [Beyer 1989, 412; Callejo de Paz 2017, 198; Torres 2017, 34], lub, dokładniej, pozbawienie podmiota zdolności rozumienia i podejmowania decyzji [Calabrese 2011, 292; De Paolis 2015, 568; Lobina 1983, 121]. Niewystarczającym więc dla stosowania kan. 547 § 3 KKKW byłby sam tylko fakt istnienia choroby psychicznej [Padinjarathala 2019, 163]. Niezbędnym jest sprawdzanie konsekwencji omówianej choroby, skutki jej wpływu na osobowość.

⁹ G. Zuanazzi używa terminów *amentia* i *demencia* zamiennie.

¹⁰ „La demencia, en cambio, es el deterioro secundario de las capacidades mentales ya adquiridas; una decadencia global, progresiva y espontáneamente irreversible de las funciones intelectuales, asociada a cambios en la personalidad y en el comportamiento”.

Takie podejście, nieutożsamiające powstanie choroby psychicznej z utratą zdolności intelektualnych powoduje pytanie o stosowanie prawa w przypadku, gdy choroba psychiczna w stopniu niezaawansowanym istniała już przed złożeniem pierwszej profesji zakonnej.

Zdaniem A. Calabrese, zakaz wydalenia nie obejmuje chorób psychicznych, które istniały w sposób ukryty już przed profesją, pozbawiając podmiot zdolności rozumienia i podejmowania decyzji, ale które ujawniły się później. Jako przykład włoski kanonista przytacza schizofrenię, jaka może być w toku, w poważny sposób, już podczas nowicjatu lub nawet wcześniej, ale bez zauważalnych oznak, przynajmniej dla osoby niebędącej ekspertem, i zatem wyraźnie się ujawnia po profesji [Calabrese 2011, 292]. Takie tłumaczenie jest zbyt szerokim, gdyż kan. 547 § 3 KKKW mówi wyraźnie tylko o amencji. Zawierając w hipotezie sytuacją wyjątkową, w porównaniu do ogólnej normy kan. 547 § 2, norma kan. 547 § 3 podlega ścisłej interpretacji (kan. 1500 KKKW). Więc faktem prawnym, ograniczającym przełożonemu możliwości wydalenia członka jest powstanie u niego w czasie trwania profesji tymczasowej amencji, niezależnie od czasu nabycia choroby psychicznej, która amencję powoduje. Ponieważ amencja z natury rzeczy wyłącza możliwość złożenia profesji jako aktu prawnego, ważnym jest ustalenie momentu jej powstania. Gdy powstała ona przed wcześniejszym odnowieniem profesji, jest wtedy podstawą stwierdzenia nieważności złożonej profesji i faktycznego stosowania kan. 547 § 3 KKKW odnośnie do jej konsekwencji prawnych. Uzasadnieniem poszerzonego tłumaczenia normy (kan. 1500 KKKW) w tym przypadku występuje charakter dyspozycji normy, stanowiącej o przynależności osoby do instytutu zakonnego, która z kolei zapewnia osobie zakonnej szereg szczególnych uprawnień.

Podobnie należy postępować w przypadku złożenia profesji wieczystej, poprzedzonej ślubami tymczasowymi, gdy udowodni się wcześniejszą amencję zakonnika. W obu powyższych sytuacjach udowodniać należy nie tylko amencję, ale również nieważność złożonej profesji. Zupełnie inne są konsekwencje udowodnienia wcześniejszej, w czasie trwania nowicjatu, amencji członka o ślubach tymczasowych. W takim razie ustalenie nieważności pierwszej profesji uniemożliwia *ipso facto* rozpatrywanie pytania o dopuszczeniu do profesji następującej, więc wychodzi poza ramy hipotezy normy kan. 547 § 3 KKKW.

Teoretycznie nie została uwzględniona sytuacja utraty przez zakonnika jednej tylko zdatności intelektualnej, przy pozostawianiu innej, np. osoba rozumie znaczenie swoich czynów, ale nie jest w stanie je kontrolować. Zgodnie z kan. 889 § 1 KKKW ślub jest przemyślaną i dobrowolną obietnicą uczynioną Bogu, mającą za przedmiot dobro możliwe i lepsze¹¹. Kan. 889 § 2 KKKW stanowi, iż do złożenia ślubu zdolni są wszyscy, którzy posiadają poprawne posługiwanie się rozumem, jeżeli prawo im tego nie zakazuje¹².

W komentarzu do kan. 1191 KPK/83, który zawiera prawie identyczne przepisy do kan. 889 KKKW, S. Pettinato zaznacza, iż dla ważności ślubu konieczne są wyczerpujące przemyślenie i absolutna wolność [Pettinato 2004, 1727]. Dlatego taki zakonnik nie może zostać dopuszczony do złożenia kolejnej profesji zakonnej. Kan. 547 § 3 KKKW zaś mówi o całkowitej utracie rozumu. Poważne zaburzenie psychiczne, jednakże pozwalające na pewne uczestnictwo w życiu instytutu, podlega dyspozycji kan. 547 § 2. Ono stanowi powód wykluczenia z następującej profesji, chyba że choroba powstała z powodu zaniedbania instytutu lub z powodu pracy wykonywanej w instytucie [Beyer 1989, 412]. Pozostaje luką prawną określenie stanu prawnego osoby zakonnej niezdolnej do złożenia profesji w przypadku, gdy kompetentny przełożony nie przychylił się za wydaleniem osoby, albo gdy klauzula kan. 547 § 2 KKKW wyraźnie mu to zakazuje. Faktycznie sytuacja częściowej utraty zdolności intelektualnej w przypadku dalszego pozostawiania osoby w instytucie zakonnym nie została włączona przez ustawodawcę do hipotezy żadnej normy prawnej. W takim razie zasadne jest stosowanie *per analogiam* kan. 547 § 3. Z innej zaś strony taka praktyka grozi rozluźnieniem pojęcia amencji. Dlatego w dekrete przełożonego należy wyraźnie wskazywać podstawy prawne podjętej decyzji, jak również stosowanie kan. 547 § 3 KKKW *per analogiam*.

Jako źródło obecnego kan. 689 § 3 KPK/83, będącego źródłem kan. 547 § 3 KKKW, Papieska Rada Tekstów Prawnych¹³ przytacza odpowiedź¹⁴ Św. Kongregacji ds. Zakonów z 28 listopada 1924 r. Chodzi o pytanie¹⁵

¹¹ „Votum, promissio scilicet deliberata ac libera Deo facta de bono possibili et meliore, ex virtute religionis impleri debet”.

¹² „Voti sunt capaces omnes congruentem usum rationis habentes, nisi iure prohibentur”.

¹³ Codex Iuris Canonici fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus (1989), 193.

¹⁴ AAS 17, 1925, p. 107.

¹⁵ „Utrum Professus votorum simplicium in Ordine vel in Congregatione, qui durante triennio amens evaserit, iudicio medicorum etiam insanabiliter, possit, finito triennio, ad

(w pierwszej części) czy profes o ślubach prostych w zakonie lub w zgromadzeniu, który popadł w amencję, według osądu lekarzy, w sposób nieuleczalny, może po upływie trzech lat¹⁶ zostać zwrócony swojej rodzinie lub światu, czy też powinien zostać zatrzymany w instytucie zakonnym. Odpowiedź jest następująca: „Negative ad primam partem, affirmative ad secundam”. Jednak kodeksowa redakcja tekstu normy prawnej nie zawiera wzmianki o opinii lekarskiej. Wydaje się, że ustawodawca świadomie zrezygnował z włączenia takiego szczegółu z uwagi na dość trudne uzasadnienie uleczalności lub nie amencji osoby zakonnej, ponadto pozostawiając przełożonemu szerszy wybór źródeł dowodowych amencji członka.

Niejasnym też pozostaje pytanie, chodzi o stałą amencję lub o jej istnieniu w jakimś terminie. Kan. 547 § 3 KKKW należy rozpatrywać w kontekście dwóch poprzednich paragrafów kan. 547 KKKW. Analiza tekstualna zaznaczonych tekstów prawnych nasuwa wnioski, że w każdym przypadku adresatem normy prawnej występuje przełożony zakonnny upoważniony do dopuszczania członka o ślubach tymczasowych do odnowienia profesji tymczasowej lub złożenia profesji wieczystej. Kan. 547 § 1-2 określa prawa i obowiązki przełożonego względem członka w momencie podjęcia decyzji o dopuszczaniu go do złożenia kolejnych ślubów zakonnych. Z powyższych rozważań należy wnioskować, że również w przypadku kan. 547 § 3 KKKW chodzi o moment dotyczący aktu, podejmowanego przez przełożonego zakonnego (decyzji o dopuszczeniu lub nie do złożenia ślubów). Jednocześnie uwzględnia się ewentualny przyszły akt (właśnie złożenia profesji zakonnej) członka mu podległego. Dlatego oceniać należy aktualny stan zakonnika. Odrębne okresy jasności rozumu nie dają podstawy oceniać dopuszczenie członka na podstawie kan. 547 § 2 KKKW [Callejo de Paz 2017, 198].

2.3. Czynności przełożonego zakonnego przy stosowaniu kan. 547 § 3 KKKW

Decyzję o stosowanie do zakonnika kan. 547 § 3 KKKW podejmuje osobiście przełożony upoważniony prawem do dopuszczania do złożenia

suos vel ad saeculum remitti, an vero debeat in Religione retineri”.

¹⁶ Maksymalny czas trwania profesji czasowej według kan. 5740 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.

ślubów. Choć § 3 nie mówi o tym wprost, wydaje się uzasadnionym stosowanie również § 1 owego kanonu w części o zwoływaniu rady dla otrzymania jej opinii. W odniesieniu do § 1 norma zawarta w § 3 reguluje sytuację wyjątkową [De Paolis 2015, 568] w ogólnym procesie dopuszczania do złożenia profesji zakonnej, a więc nie usuwa procedury ogólnej. Czasami może być trudno odróżnić chorobę psychiczną według § 2, która jest powodem niedopuszczenia do złożenia kolejnych ślubów zakonnych, od choroby skutkującej stanem, o której mowa w § 3, z całkowicie przeciwnym skutkiem prawnym [Primetshofer 1988, 184]. Dlatego, uważa E. McDonough, brak zdolności rozumienia i podjęcia decyzji przez członka musiałby zostać stwierdzony przez biegłych kompetentnych w tej dziedzinie, chociaż nie jest to bezpośrednio wspomniane w kanonie [McDonough 1985, 241]. A. Calabrese zachęca do przestrzegania osądu biegłych w sprawie [Calabrese 2011, 292]. Stosując analogię do kan. 547 § 2, uzasadnioną jest opinia T. Gałkowskiego o rozgraniczeniu kompetencji przełożonego i biegłych. Do biegłych należałoby stwierdzenie przyczyn psychicznych powodujących amencję, jej stopień i skutki. Kompetencja przełożonego obejmuje ustalenie zdolności członka do złożenia ślubów [Gałkowski 2025, 63].

O stosowaniu do członka przepisu kan. 547 § 3 KKKW przełożony powinien wydać dekret, który ma być poprzedzony wysłuchaniem tych, których wprost dotyczy, a przede wszystkim tych, których prawa mogą być naruszone (kan. 1517 § 1 KKKW). Oczywiście chodzi tutaj najpierw o zakonnik, względem którego stosuje się dyspozycję kan. 547 § 3 KKKW.

3. Kwestia członkostwa osoby w stanie amencji w instytucie zakonnym

Kwestia członkostwa w instytucie zakonnym osoby w przypadku stosowania do niej dyspozycji kan. 547 § 3 KKKW pozostaje nie do końca jasna. J. Beyer uważa [Beyer 1989, 412], iż taka osoba pozostaje pod opieką instytutu, nie będąc jego członkiem¹⁷. Zdaniem D. Andrésa, taka osoba nie należy do instytutu z powodu niezdolności do złożenia ponownej profesji [Andrés 2014, 643].

¹⁷ „Incapace di fare la professione perpetua, egli resterebbe a carico dell’istituto senza esserne membro”.

Natomiast większość autorów jest zdania, że dotknięta amencją osoba pozostaje, wskutek kan. 547 § 3, członkiem instytutu. *Mens legislatoris* w tej kwestii odczytujemy w drugiej części wspomnianej wyżej odpowiedzi Św. Kongregacji ds. Zakonów z 28 listopada 1924 r. Na pytanie, jaki jest stan prawny urażonego amencją członka¹⁸, Kongregacja dała odpowiedź: zakonnik należy do zakonu w stanie, w jakim znajdował się na moment amencji¹⁹. E. McDonough uważa, że w taki sposób należy komentować również obecną regulację prawną. Taka sytuacja nie jest, ściśle rzecz biorąc, odejściem z instytutu, chociaż mówi się o niej w tej części kanonów [McDonough 1985, 241].

Otwartym jest pytanie, czy dotknięty amencją zakonnik pozostaje formalnie związany więziami profesji zakonnej, czy należy do stanu zakonnego. Zdaniem B. Primetshofera, jeśli członek nie jest w stanie złożyć następującą profesję, wówczas inkorporacja do instytutu spowodowana profesją czasową staje się trwała z mocy prawa, pomimo wygaśnięcia profesji [Primetshofer 1988, 184]. Y. Sugawara uważa, że taka osoba pozostaje członkiem instytutu ze względów humanitarnych²⁰. Ponieważ z jednej strony upłynął czas, na który członek złożył śluby czasowe, a z drugiej strony nie złożył profesji wieczystej, zawsze będzie profesem *sui generis* instytutu [Sugawara 2017, 180].

Jednakże członkostwo w instytucie, przynależność do stanu zakonnego powodują, że osoba cieszy się wszystkimi prawami, wynikającymi z tej przynależności. Jest to np. prawo być wizytowanym przez biskupa eparchialnego (kan. 414 § 1, 3° KKKW), przez przełożonego wyższego (kan. 420 § 1), prawo do troski przełożonych, na zaspokojenie potrzeb osobistych, zwłaszcza osób chorych (kan. 421), prawo do codziennego uczestniczenia w odprawach liturgicznych, na swobodne zwracanie się do ojców duchownych i spowiedników, na coroczne rekolekcje (kan. 473), prawo noszenia stroju zakonnego (kan. 476), prawo zamieszkania w klauzurze (kan. 477).

¹⁸ „Qualis sit praedicti Religiosi conditio iuridica, et ad quid teneatur Religio in casu”.

¹⁹ „Religiosus de quo agitur in dubio I, pertinet ad Religionem in eo statu in quo erat quando mente captus est [...]”.

²⁰ „Il § 3 dice che il sodale che, a causa della demenza, non può emettere una valida professione rimane membro dell'istituto, per ragioni umanitarie”.

Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich nie podaje definicji członkostwa w instytucie zakonnym i jego niezbędnego powiązania ze złożoną profesją zakonną. Chociaż hipoteza kan. 410 KKKW jako przesłanki przynależności do stanu zakonnego wylicza m.in. przynależność do instytutu zakonnego i składanie ślubów posłuszeństwa, czystości i ubóstwa. Poprzednia regulacja prawna w motu proprio *Postquam Apostolicis* określała (kan. 312 § 4) pojęcie zakonnika (*religiosus*) jako tego, kto złożył śluby w jakimś zakonie²¹. Dosłownie taką definicję podaje również J. Bar [Bar 1986, 141]. D. Meier uważa [Meier 2004, 81], że przynależnymi do instytutu życia konsekrowanego (*Ordensangehörige*) są przede wszystkim (*zunächst*) ci, którzy złożyli profesję zakonną. Złożenie profesji zakonnej powoduje, że stają się oni członkami instytutu²².

Dlatego wydaje się najbardziej uzasadnioną pozycją Sh. Holland, według której taka osoba nie będąc w stanie swobodnie poprosić o odwołanie profesji lub odejście z instytutu, jest niejako zawieszona w stanie profesji czasowej, mimo że śluby czasowe wygasają [Holland 2000, 860]. Więc dla wypełnienia luki prawnej, wynikającej w przypadku uznania osoby z amencją członkiem *sui generis* instytutu należało by traktować go jako członka o ślubach tymczasowych²³.

4. Obowiązki instytutu względem członka z amencją

Utrata używania rozumu prowadzi osobę do stanu bezradności, a więc wynika potrzeba opieki nad taką osobą. Kan. 547 § 3 nie zawiera szczególnych wskazówek na ten temat. Wspomniana wyżej odpowiedź Św. Kongregacji ds. Zakonów ogranicza się do dość ogólnej informacji, że instytut zakonnny odnośnie do takiego członka związany jest tymi samymi obowiązkami co przed tym²⁴.

A. Chrapkowski i J. Krzywda twierdzą, iż członek z amencją ma pełne prawo do odpowiedniej opieki ze strony instytutu [Chrapkowski i Krzywda

²¹ „*Religiosus dicitur qui vota nuncupavit in aliqua Religione*”.

²² „Durch die Gelübdeablegung werden sie dem Institut gemäß c. 654 bzw. c. 723 § 2 eingegliedert”.

²³ Chodzi nie tylko o rozwiązanie kwestii teoretycznej. Dokładne określenie stanu osoby z amencją może mieć znaczenie dla stosowania norm prawa własnego instytutu, np. przy wyznaczeniu liczby delegatów na synaksę proporcjonalnie do ogólnej liczby członków.

²⁴ „[...] et Religio tenetur erga eum ad eadem officia ad quae tunc tenebatur”.

2006, 127]. Temu prawu koresponduje obowiązek instytutu dożywotnego należytego utrzymania członka [Bar i Kałowski 1985, 182; Primetshofer 1988, 184]. Natomiast A. Calabrese, nie traktując osoby z amencją jako członka instytutu, ogranicza obowiązek utrzymania, obrony i ochrony czasem trwania amencji [Calabrese 2011, 292].

D. Andrés wyszczególnia motywy normy kan. 547 § 3 KKKW: wielkie miłosierdzie Kościoła i instytutu; założenie, że rozwój amencji ma związek, przez większość czasu, z życiem prowadzonym w instytucie; nadzieja, że w instytucie można członka leczyć znacznie lepiej niż poza nim, ze względu na większe i lepsze dostępne środki; pragnienie, aby ten typ chorego mógł doskonalić cnoty ewangeliczne wymagane od wspólnoty i jej osób [Andrés 2014, 643-44].

Opiekać się członkiem instytut powinien za pomocą zwykłych środków – w instytucie lub w jakimś ośrodku psychiatrycznym, lub poprzez kombinowanie obu opcji – zgodnie z zaleceniami medycznymi [tamże; Padinjarathala 2019, 163]. Instytut zakonny, do którego należy chory, jest odpowiedzialny za wszystkie konieczne wydatki [Pujol 1994, 386]. Zaleca się, żeby instytut skonsultował się z rodzicami lub bliskimi krewnymi odnośnie do ich życzeń w tej sprawie [Holland 2000, 860].

E. McDonough jest zdania, że w przypadku, gdyby rodzina chciała przyjąć odpowiedzialność za chorego zakonnika, można by to wspólnie uzgodnić i według wspólnej decyzji ewentualnie podjąć kroki prawne wymagane do oddzielenia się od instytutu [McDonough 1985, 241]. Wydaje się jednak, że przy takim podejściu nie uwzględnia się praw zakonnika, pochodzących z jego przynależności do stanu zakonnego. Według J. Torresa, nie będzie słuszne podejmowanie środków moralnych lub prawnych przeciwko osobie pozbawionej używania rozumu i woli [Torres 2017, 34]. Wreszcie o intencji ustawodawcy wyraźnie świadczy *iter legislationis* przepisu. W trakcie przygotowania *Codex Iuris Canonici Orientalis* Komisja odrzuciła propozycję o tym, że byłoby lepiej, gdyby Kodeks zezwalał na zwolnienie zakonnika, o ile jego rodzina pozwoli na ponowne przyjęcie go na swoje łono, jak również obawę, że zasada ta może spowodować trudności dla danej wspólnoty²⁵.

²⁵ „Nuntia” 28, 73, kan. 544.

Podsumowanie

Nowa redakcja kan. 547 § 2 KKKW (kan. 689 KPK/83) w porównaniu do poprzedniej regulacji prawnej (kan. 637 KPK/17, kan. 187 *Postquam Apostolicis*) napotkała krytykę jako norma działająca wyłącznie na korzyść instytutu zakonnego bez uwzględnienia praw jego członków i została oceniona jako *Schwachstelle im neuen Ordensrecht* [Henseler 1986, 689]. Przepis § 3 tegoż kanonu, wprowadzając wyjątek, ma zadanie złagodzenia rygoru poprzedniego paragrafu, odpowiadając zasadom sprawiedliwości. Jednakże obecna redakcja kan. 547 § 3 KKKW pozostawia dużo do sprecyzowania: jaki są prawne kryteria amencji, jaki moment należy oceniać jako początek jej istnienia, jaki jest stan prawny osoby z amencją odnośnie do instytutu i do złożonych ślubów, jakie obowiązki zaciąga na siebie instytut po stwierdzeniu amencji jego członka. Powyższe kwestie należałoby uwzględnić w kolejnych zmianach do prawa zakonnego lub przynajmniej w klarownych urzędowych tłumaczeniach kan. 547 § 3 KKKW (kan. 689 § 3 KPK/83).

PIŚMIENNICTWO

- Andrés, Domingo. 2014. *Le forme di vita consacrata. Commentario teologico-giuridico al Codice di Diritto Canonico*. Roma: Ediurcla.
- Bar, Joachim R. 1986. *Poradnik kanonicznego prawa zakonnego*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Bar, Joachim R., i Julian Kałowski. 1985. *Prawo o instytutach życia konsekrowanego*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Betti, Umberto. 1983. „In margine al nuovo Codice di Diritto Canonico.” *Antonianum* 58:628-47.
- Beyer, Jean. 1989. *Il diritto della vita consacrata*. Milano: Ancora.
- Calabrese, Antonio. 2011. *Istituti di vita consacrata e società di vita apostolica*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Callejo de Paz, Rufino. 2017. „Vías canónicas para la separación de los religiosos de sus institutos. Temas abiertos y sugerencias.” W *Reforma de los procesos de nulidad y otras novedades legislativas de Derecho canónico y eclesialístico del Estado*, red. Lourdes Ruano Espina, i Cristina Guzmán Pérez, 179-203. Madrid: Dykinson.
- Chrapkowski, Arnold, i Józef Krzywda. 2006. „Komentarz do kan. 573-709.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/2: *Księga II. Lud Boży. Część III. Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego*, red. Józef Krukowski, 7-144. Poznań: Pallottinum.

- De Paolis, Velasio. 2015. *La vita consacrata nella Chiesa*. Venezia: Marcianum Press.
- Gałkowski, Tomasz. 2025. „Prawne środki zaradcze w przypadku problemów psychicznych osób powołanych do kapłaństwa i życia zakonnego.” *Prawo Kanoniczne* 68:49-72.
- Gambari, Elio. 1986. *I religiosi nel Codice. Commento ai singoli canoni*. Milano: Ancora.
- Henseler, Rudolf. 1986. *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in Deutschland, Österreich und der Schweiz*, red. Klaus Lüdicke, 689. Essen: Ludgerus.
- Holland, Sharon L. 2000. „Separation of Members from the Institute.” W *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. John P. Beal, James A. Coriden, i Thomas J. Green, 851-73. New York–Mahwah: Paulist Press.
- Kałowski, Julian. 1994. *Prawo o instytucjach życia konsekrowanego według Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- McDonough, Elizabeth. 1985. „Separation of Members from the Institute: Canons 684-709.” W *A Handbook on Canons 573-746*, red. Jordan Hite, Sharon Holland, i Daniel Ward, 221-73. Collegeville: The Liturgical Press.
- Meier, Dominicus M. 2004. „Ordensangehörige.” W *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht*, red. Axel Freiherr von Campenhausen, Ilona Riedel-Spangenberg, i Reinhold Sebott. B. 3. N-Z, 81-82. Paderborn: Ferdinand Schöningh.
- Lobina, Giuseppe. 1983. „La separazione dei religiosi dall'istituto.” *Apollinaris* 56:115-46.
- Padinjarathala, Anton. 2019. „Uscita definitiva dei religiosi.” W *In Ecclesiae corde. Aspetti canonici della vita consacrata*, red. Jesu Pudumai Doss, 159-75. Roma: LAS.
- Pettinato, Silvestro. 2004. „Vows and Oaths.” W *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. T. 3/2, red. Ángel Marzoa, Jorge Miras, i Rafael Rodríguez-Ocaña, 1717-768. Montreal: Wilson&Lafleur.
- Primetshofer, Bruno. 1988. *Ordensrecht*. Freiburg: Rombach.
- Pujol, Clemente. 1994. *La vita religiosa orientale. Commento al Codice del Diritto Canonico Orientale (Canoni 410-572)*. Roma: Pontificio Istituto Orientale.
- Salachas, Dimitrios. 2006. *La vita consacrata nel Codice dei Canoni delle Chiese Orientali (CCEO)*. Bologna: EDB.
- Sugawara, Yuji. 2017. „Separazione imposta ai membri dell'istituto religioso.” *Periodica de re canonica* 106:177-89.
- Torres, Jesús. 2017. „Forme di separazione dei membri dall'istituto.” *Commentarium pro religiosis et missionariis* 98:7-103.
- Zuanazzi, Gianfrancesco. 2012. „Amencia.” W *Diccionario general de derecho canónico. Vol. 1 (A iure – Celibato)*, red. Javier Otaduy, Antonio Viana, i Joaquín Sedano, 309-10. Pamplona: Editorial Aranzadi.